

ZAHİDE EFE**

Müellifleri Meçhul İki Şehrengiz: Üsküp ve Budin Şehrengizleri*

Two Shehregizs That Their Authors are Unknown: Üsküp and Budin Shehregizs

Ö Z E T

Bir şehrin güzelleri ve güzelliklerini anlatmak üzere kaleme alınan şehrengizler, klasik Türk edebiyatında özellikle 16. yüzyılda rağbet görmüş manzum türlerden biridir. Bu eserler yazıldıkları dönemin toplum hayatını ve kültürünü yansıtmaları açısından oldukça önemlidir. Edebiyatımızda daha çok İstanbul, Edirne ve Bursa gibi şehirler için yazılan bu türde şimdiye kadar tespit edilen eser sayısı 87'dir. Müellifleri bilinmeyen Üsküp ve Budin şehrengizleri de bu türde kaleme alınan ve bugüne kadar varlıkları bilinmeyen eserlerdir. Bu iki eserin tespitiyle birlikte bu türde kaleme alınan eser sayısı 89'a yükselmiştir.

Budin Şehrengizi, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, "Zühdi Bey 226" numarada kayıtlı olan bir şiir mecmuası içerisinde yer almaktadır. Yazılı tarihi belli olmayan eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup 148 beyitten oluşmaktadır.

Üsküp Şehrengizi ise Milli Kütüphane'deki "06 Hk 436" numaralı şiir mecmuasının içerisinde yer almaktadır. Yazılı tarihi belli olmayan ve mesnevi nazım şekliyle yazılan eser, 101 beyitten oluşmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle şehrengiz türü ve bu türde yazılmış eserler hakkında bilgi verilmiş; ardından Üsküp ve Budin şehrengizlerinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmanın sonunda ise bu iki eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

ABSTRACT

Shehregizs which are written in order to tell the beauties and glories of a city are one of the poetic types which were in demand in the classical Turkish literature especially in 16th century. These works are very important as they reflect the life and culture of the society that they were written. The number of works which have been determined in this type up to now and written for the cities especially such as İstanbul, Edirne and Bursa in our literature is 87. The shehregizs of Üsküp and Budin that their authors are unknown are the works which were written in this type and that their existence has not known to today. The number of works which have been written increased to 89 with the determination of these two works.

Budin Shehregiz is in the poetry journal which is registered in Zühdi 226 in İstanbul Süleymaniye Manuscript Library. The work that its writing date is uncertain written in the form of mesnevi poetry and consists of 148 couplets.

Moreover, Üsküp Shehregiz is in the poetry journal with 06 Hk 436 no in The National Library. The work that its writing date is uncertain and written in the form of mesnevi poetry consists of 101 couplets.

In this study, the information was given especially about the works in shehregiz type and which were written in this type; then, a set of evaluations was provided about the form and content features of Üsküp and Budin

* Makalenin Geliş Tarihi: 19.06.2019 / Kabul Tarihi: 18.11.2019.

** Arş. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Osmaniye-Türkiye, (zahideefe@korkutata.edu.tr), Orcid Id: 0000-0002-1411-4557.

shehrens. At the end of the study, these two works' transcription-included texts were involved.

ANAHTAR KELİMELEK
Klasik Türk Edebiyatı, Şehrensiz, Üsküp, Budin.

KEYWORDS
Classical Turkish Literature, Shehrensiz, Üsküp, Budin.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde doğrudan veya dolaylı olarak yerleşim yerlerini konu alan *bilâdiye*¹, *sâhîlnâme*², *mesâîr*³, *semtiye*⁴ gibi birçok nazım türü bulunmaktadır. Bu türlerden biri de bir şehrin güzelleri ve güzelliklerinin anlatıldığı şehrensizlerdir.

Farsça şehir ve engîz (harekete getiren, karıştıran) kelimelerinden oluşan şehrensiz bir şehrin güzellerini, doğal ve tarihî güzellikleriyle sanat ve meslek dallarında ün yapmış kişileri ve onların sosyal durumlarını anlatır (Kaya 2010: 461).

Edebiyatımızda Sâfî'nin Farsça yazdığı *İstanbul Şehrensizi*, Usûlî'nin *Yenice Şehrensizi* ve Esîrî'nin *Bağdat Şehrâşûbu* gibi birkaç eser, manzum-mensur karışık kaleme alınmış; bunun dışındakilerin büyük çoğunluğu ise manzum olarak yazılmıştır. Manzum olanlarda ise büyük bir oranda mesnevi nazım şekli tercih edilmiştir (Aydemir 2007: 99).

Şehrensizlerin yazımında şairlerin nazım şeklindeki tercihleri daha çok mesneviden yana olsa da zaman zaman kaside, terkib-i bend, muhammes gibi farklı nazım şekilleriyle de şehrensizler yazılmıştır. Bu

¹ Bu tür için bkz. KAPLAN, Yunus (2016), "Klasik Türk Edebiyatında Bilâdiyyeler ve Zihnî Efendi ile İştibâ Ahmed Efendi'nin Bilâdiyyeleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 102-124.

² Bu tür için bkz. KAPLAN, Yunus (2015), "Klasik Türk Edebiyatında Sahil-nâmeler ve Derviş Hilmi Dede'nin Sahil-nâmesi", *Route Educational and Social Science Journal*, 2(2), 148-159.

³ Bu tür için bkz. KAPLAN, Yunus (2017), "Lale Devri İstanbul'unda Padişah Bahçelerini Anlatan Manzum Bir Eser: Hıfzî ve Mesâîr'i", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 308-330.

⁴ Bu tür için bkz. KALPAKLI, Mehmet (1995), 16-17. Yüzyılda Mahalle ve Semt Adları, Kâmî'nin Lügazı. *İstanbul Dergisi*, 14, 42-45.

nazım türlerinde genellikle aruzun kısa vezinlerinden biri olan “*mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün*” tercih edilmiş ve sade, anlaşılır bir dil kullanılmıştır (Kaplan 2018: 784).

Şehrengizlerin büyük çoğunluğunda ortak özellik gösteren bir tertip hususiyetinden bahsetmek mümkündür. Kısa bir “*münâcât*”la başlayan şehrengizlerin bu bölümlerinde, münâcâtlarda görülen Allah’ın sonsuz büyüklüğü karşısında kendi çaresizliğini gören kulun yalvarmasına pek rastlanmaz. Burada asıl anlatılmak istenen düşünce, şairin gördüğü güzellere dini görevlerini unutturacak derecede tutkun olması, bu yüzden kendini suçlu görerek affını istemesidir. Doğrudan “*sebeb-i te’lif*”le maksada giren şehrengizler de vardır. Bunların bazılarında gece ve gündüz tasvirleri yer alır. “*Sebeb-i te’lif*”te şair, güzellerini tasvir edeceği şehirden bahsederek dilberlerini över. Tasvirlerini tamamladıktan sonra da “*hâtîme*” bölümüyle eserini bitirir. Bu bölümde şehirde övülecek daha birçok güzel olmasına rağmen tanıdıklarını anlattığını söyleyerek hepsine birden dua eder. Bu arada şair kendini övmeyi de unutmaz (Levend 1957: 13).

Divan edebiyatının yerli mahsulleri arasında yer alan şehrengizler, toplum hayatını ve kendi çağının özelliklerini bir divandan daha canlı, daha renkli aksettirmesi bakımından önemlidir (Levend 1957: 14). Türün örnekleri, dönemin ve bölge insanının yaşantısı, sosyal çevrenin renkleri; toplumun inanç ve kabulleri; gelenek ve görenekleri açısından zengin malzemeye sahiptir. Yerleşim birimlerindeki halk yaşamı, eğlence şekilleri; kıyafetler, yeme-içme alışkanlıkları; mesleki ve sosyal sınıfların yaşam farklılıkları ve farklı eğlenme biçimleri gibi pek çok toplumsal motif, şehrengizlerin renkli dünyasını oluşturmuştur (Akkuş 2013: 236).

Türk edebiyatında şehrengiz türünün ilk örneği 16. yüzyılda verilir. İlk olarak 1512 yılında Mesîhî ve Zâtî, Edirne için birer şehrengiz yazmışlardır. Bunu bir yıl sonra Kâtib tarafından yazılan İstanbul ve Vize şehrengizi, ardından Taşlıcalı Yahyâ tarafından yazılan İstanbul ve Edirne şehrengizleri (1522) takip eder (Levend 1957: 14-21).

Edebiyatımızda özellikle 16. yüzyılda büyük ilgi gören şehrengiz türü, başta İstanbul, Bursa ve Edirne olmak üzere; Abkır, Amid, Antakya, Bağdat, Belgrad, Budin, Bursa, Edincik, Edirne, Eyüp, Gelibolu, Gümölcine, Halep, İstanbul, İştîp, Kara Ferye, Kaşa, Kütahya, Lefkoşa,

Manisa, Mostar, Moton, Rize, İnebahtı, Saray, Sinop, Siroz, Taşköprü, Üsküp, Vardar Yenicesi, Vize, Yenice ve Yenişehir gibi çeşitli yerleşim yerleri adına düzenlenmiştir.

Klasik Türk edebiyatında şehrengiz türünde yazılan ve metinleri elde bulunan eserler ve yüzyılları şöyledir:

Yer Adı	Müellifi	Şehrengizin Adı	Telif Tarihi
İstanbul	Taşlıcalı Yahyâ	Şehrengiz-i İstanbul	1523'ten sonra
	Fakîrî	Şehrengiz-i İstanbul	1534
	Sâfî	Şehrengiz-i İstanbul	1537
	Nüvisî	Şehrengiz-i İstanbul	16. yy
	Şairi bilinmeyen	Şehrengiz-i İstanbul	16. yy
	Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî	Şehrengiz-i İstanbul	1564-65
	Azîzî	Şehrengiz-i İstanbul der Hûbân-ı Zenân Yâhod Nigâr-nâme-i Zevk-âmîz der Üslûb-ı Şehrengiz	16. yy
	Fehîm-i Kadîm	Şehrengiz-i Hezliyyât	1633
Edirne	Mesihî	Şehrengiz Der Medh-i Cüvânân-ı Edirne	1512
	Zâtî	Şehrengiz-i Edirne	1512
	Taşlıcalı Yahyâ	Şehrengiz-i Edirne	1523'ten sonra
	Kerîmî	Şehrengiz-i Edirne	1544
	Neşâtî	Şehrengiz-i Edirne	17. yy
Bursa	Lâmi'î Çelebi	Şehrengiz-i Bursa	1523'ten sonra

Yer Adı	Müellifi	Şehrengizin Adı	Telif Tarihi
	Üsküplü İshâk Çelebi	Şehrengîz-i Bursa	16. yy
	Mânî	Şehrengîz-i Bursa	16. yy
	Nâzîk Abdullah	Terkib-i bend-i berâyı Bursa	17. yy
	İsmâil Belîğ	Şehrengîz-i Cilve-resâ ve Âyîne-i Hûbân-ı Bursa	1707
Yenice	Hayretî	Şehrengîz-i Yenice	16. yy
	Usûlî	Şehrengîz-i Yenice	16. yy
	Maksadî	Şehrengîz-i Yenice	16. yy
	Maksadî	Şehrengîz-i Yenice	16. yy
Siroz	Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî	Şehrengîz-i Siroz	16. yy
	Şairi bilinmeyen	Şehrengîz-i Siroz	16. yy
Üsküp	Üsküplü İshâk Çelebi	Şehrengîz-i Mahbûbân-ı Vilâyeti Üsküb	16. yy
	Şairi bilinmeyen	-	-
Gelibolu	Gelibolulu Mustafa Alî	Şehrengîz Berây-ı Hûb Ruyân-ı Gelibolu	16. yy
	Vechî	Şehrengîz-i Gelibolu	1551'den önce
Manisa	Câmi'î	Şehrengîz-i Manisa	16. yy
	Derzi-zâde Ulvî	Şehrengîz-i Manisa	1566
Kütahya	Abdî	Şehrengîz-i Hûbân-ı Kütâhiyye Sânehu'llâhi Anî'z-Zevâtî'l-Beldiyye	16. yy

Yer Adı	Müellifi	Şehrengizin Adı	Telif Tarihi
	Ârif	Şehrengîz-i Kütâhiye	17. yy
İştîp	Za'fi-i Gülşenî	Şehrengîz-i Şehr-i İştife	1540
	Maksadî	Şehrengîz-i İştîp	16. yy
Moton	Za'fi-i Gülşenî	Şehrengîz-i Moton	16. yy
	Dürri	Şehr-i Motona İrsâl Olunan Şehrengîzdür	17. yy
Yenişehir	Bursalı Rahmî	Şehrengîz-i Yenişehir Rahmî Efendi Fermâyed	16. yy
	Vahîd Mahtûmî	Lâle-zâr (Yenişehir-i Fenâr Şehrengizi)	18. yy
Belgrad	Hayretî	Şehrengîz-i Belgrad	1521'den sonra
Rize	Cefâyî	Şehrengîz-i Rize	16. yy
Vardar Yenicesi	Za'fi-i Gülşenî	Şehrengîz-i Şehr-i Yenice-i Vardar	16. yy
Abkır	Za'fi-i Gülşenî	Şehrengîz-i Âbkır	16. yy
-	Za'fi-i Gülşenî	Şehrengîz	16. yy
Sinop	Beyânî	Şehrengîz-i Sinop	16. yy
Antakya	Siyâmî	Şehrengîz-i Antakya	16. yy
İnebahtı	Sânî	[...] Civânân-ı İnebahtı	16. yy
Bağdat	Esîrî	Bağdat Şehrâşûbu	16. yy

Yer Adı	Müellifi	Şehrengizin Adı	Telif Tarihi
Edincik	Ravzî	Edincik Şehrengîzi	16. yy
Halep	Seyrî	Şehrengîz-i Mahrûsa-i Haleb	16. yy
Saray	Hâdî	Şehrengîz-i Saray	16. yy
Mostar	Hacı Derviş	Şehrengîz-i Mostar	1630-31
Gümölcine	Dürrî	Şehrengîz-i Gümölcine	17. yy
Budin	-	Der-Vasf-ı Hûbân-ı Budun	-
İstanbul-Vize	Kâtib Davud	Şehrengîz-i İstanbul/Vize	1513
Eyüp	Lebîbî	Şehrengîz-i Lebîbî Cüvânân-ı Ebî Eyyûb-ı Ensârî	-
Kaşa	Künûzî	Şehrengîz-i Kaşan'un Vasfı ve Medh-i Cemîli	-
Lefkoşa	-	Şehrengîz-i Lefkoşa	-
-	Hakîr ⁵	-	-

Bu şehrengizlerin yanı sıra tam manasıyla bir şehrengiz özelliği taşımayı ele aldığı konu itibariyle şehrengiz olarak değerlendirilebilecek eserler de bulunmaktadır: 1. Câfer Çelebi- *Heves-nâme*, 2. Enderûnî Fâzıl Bey-*Çengî-nâme*, 3. Enderûnî Fâzıl Bey-*Defter-i Aşk*, 4. Enderûnî Fâzıl Bey-*Hûbân-nâme*, 5. Enderûnî Fâzıl Bey-*Zenân-nâme*, 6. Fakîrî-*Ta'rifât*, 7. Mahfî-

⁵ Bu şehrengiz Paris Biblioteqa Nationale'de yer alan bir mecmuanın 89b-91b varakları arasında bulunmaktadır. Müellifi belli olmayan eserde metnin sonunda, *Hâtimetü'l-Kitâb* başlığı altında yazarın metni kendisinin kaleme aldığı ifade ettiği beyitte kendisinden iki defa üst üste "Hakîr" olarak söz etmesi bunun bir mahlas olabileceği izlenimi oluşturmaktadır. Ayrıca metinde herhangi bir yer ismi geçmediğinden hangi şehrin güzellerinin konu edildiği de bilinmemektedir. Eser, mesnevi nazım şekli ile yazılmış olup 71 beyitten müteşekkildir. Doğrudan şehrin güzellerinin anlatımı ile başlayan eserde 27 kişilik bir şahıs kadrosu görülmektedir (Harmancı vd. 2018: 407-423).

Şehrengîz Destanı, 8. Sünbül-zâde Vehbî-Şehrengîz Berây-ı Çend Cüvânân-ı Meşhûr ve Mülakkab-ı İstanbul der-Defter-dârî-i Halîmî Paşa Berây-ı Latîfe Nüvişte Bud, 9. Neşâtî Ahmed Dede-Şehrengîz-i İstanbul, 10. Dâ'î/Sâ'î, Narh-nâme-i Dilberân (Karacasu 2007: 304).

Bununla birlikte edebiyatımızda muhtelif kaynaklarda adı geçen fakat nüshası elde edilemeyen 24 kayıp şehrengîz bulunmaktadır. Bu şehrengîzler; 1. Ârif-Şehrengîz, 2. Âşık Çelebi-Şehrengîz-i Bursa, 3. Belîğ-Şehrengîz-i Bursa, 4. Feyzî-Şehrengîz, 5. Fikrî-Şehrengîz-i İstanbul, 6. Firdevsî-Şehrengîz, 7. Garâmî-Şehrengîz-i Kara Ferye, 8. Hâlife-Şehrengîz-i Amid, 9. Halîl-i Zerd-Şehrengîz-i Bursa, 10. İntizâmî-Şehrengîz-i Budun, 11. Kemâlî-Şehrengîz, 12. Kıyâsî-Şehrengîz-i İstanbul, 13. Selâmî-Şehrengîz-i Saray, 14. Sülûkî-Şehrengîz-i Saray, 15. Tab'î-Şehrengîz-i İstanbul, 16. Ahdî-Şehrengîz, 17. Tâbi'î-Şehrengîz, 18. Nihâlî-Gazeller, 19. Sûfî-Şehrengîz-i İstanbul, 20. Usûlî-Şehrengîz-i Edirne, 21. Behiştî-Şehrengîz-i Vize, 22. Şairi Bilinmeyen-Şehrengîz-i Taşköprü, 23. Şairi Bilinmeyen-Şehrengîz-i Kıbrıs, 24. Şairi Bilinmeyen-Şehrengîz-i Keşan (Karacasu 2007: 177-209; Karacasu 2007: 259-313; Karaca 2018: 19).

Yapılan yeni çalışmalarla hem yeni eserler gün yüzüne çıkarılmakta hem de bu çalışmalardaki bilgiler ışığında mevcut eserler hakkında bilgi güncellemelerinin yapılması zarureti ortaya çıkmaktadır. Bu meyanda Yaşar Aydemir (2001), tarafından yayımı gerçekleştirilen *Sânî'nin Rodos Şehrengîzi* hakkında bilgi güncellemesi zarureti ortaya çıkmıştır. Çünkü farklı nüshaların tespitiyle birlikte yapılan *Sânî Bey Dîvânı*'nın neşriyle Rodos hakkında yazıldığı söylenen şehrengîzin aslında *İnebahtı Şehrengîzi* olduğu ortaya çıkmıştır (Taşdelen 2019: 456-472).

Yaşar Aydemir; *Sânî'nin Rodos Şehrengîzi* başlıklı çalışmasında, *İnebahtı Şehrengîzi*'nin *Sânî Bey Dîvânı*'nda "Der-Vasf-ı Hisâr-ı İnebahtı" olarak yer alan başlık kısmının, çalışmış olduğu nüshada silik olmasından dolayı okunamadığını belirtmiştir. Bundan dolayı Aydemir eserde geçen;

Leb-i deryâda gördüm bir hîşârı
Rodos mânend muhkem üstüvârı

beytinden hareketle bu şehrengîzin Rodos hakkında yazıldığı kanaatine varmıştır.

Ancak *Sânî Bey Dîvânı*'nda kayıtlı olan eserin başlığının “[...] Civânân-ı İnebahtı” olması ve eserde dilber tavsiflerinin yapıldığı aşağıdaki beyitlerde şehrin adının açıkça belirtilmesi, bu şehrengizin İnebahtı’ya ait olduğuna dair herhangi bir tereddüde mahal bırakmamaktadır:

Huşûşa İnebahtı dil-rübâsı
Kemâl ehline gâlibdür vefâsı (B. 84)

Göñül Bağdadı anuñ pây-ı tahtı
Egerçi şehri olmuş İnebahtı (B. 111)

Bununla birlikte edebiyatımızda kayıp şehrengizler arasında zikredilen Ârif’in *Kütahya Şehrengizi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Muzaffer Ozak-I Koleksiyonu 1313 numarada kayıtlı *Ârif Dîvânı*'nın 24a-26b yaprakları arasında tespit edilerek gün yüzüne çıkarılmıştır (Şahin 2018: 184-212).

Yine kaynaklarda *Keşan Şehrengizi* olarak bahsedilen (Karaca 2018: 19; Karacasu 2007: 304; Levend 1957: 54) eser, Berlin Devlet Kütüphanesi’nde “Ms. Diez Octav 159” numaralı mecmuanın 108b-111b varakları arasında tespit edilmiştir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Keşan hakkında yazıldığı ifade edilen eserin günümüzde Slovakya’da bulunan Kaşa şehrine ait olduğu anlaşılmıştır. “Şehr-i Kaşa’nuñ Vasfı vü Medh-i Cemîlidür” başlığını taşıyan *Kaşa Şehrengizi*, *Künûzî* mahlaslı bir şair tarafından mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. 157 beyitten müteşekkil olan bu şehrengizin içerisinde Korlad adlı bir Macar güzeli için yazılmış 7 bentlik bir murabba ile 5 beyitlik bir gazel de yer almaktadır (Kaplan 2019: 178-202).

Ayrıca kaynaklarda *Kıbrıs Şehrengizi* olarak bahsedilen (Karaca 2018: 19; Karacasu 2007: 304) eser, aslında Lefkoşa şehrine ait olup “Şehrengîz-i Lefkoşa” başlığını taşımaktadır. Milli Kütüphane’de “06 Mil Yz A 799” arşiv numaralı şiir mecmuasının 94b sayfasında yer alan ve eksik olan bu şehrengizin elimizde sadece ilk on beş beyti bulunmaktadır.

Eser, mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Şehrengizin “Lefkoşa”ya ait olduğu şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

*Seyâhat eyler iken gice gündüz
Yolum bir yire geldi nâmı Kıbrız*

*İrişdüm Lefkoşa şehrine ey yâr
Tonanmış gördüm anda şehir ü bazar* (B. 6-7)

Şimdiye kadar herhangi bir nüshası elde edilemeyen şehrengizlerle birlikte bu türde yazılmış olan toplam 87 eserin varlığı bilinmektedir. Yaptığımız katalog ve eser taramaları neticesinde biri Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’nde, diğeri ise Milli Kütüphane’de bulunan mecmualarda tespit ettiğimiz Budin ve Üsküp şehrengizleri ile birlikte mevcut şehrengiz sayısı 89’a yükselmiştir.

Bu çalışmada Üsküp ve Budin şehrengizlerinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde birtakım değerlendirmelerde bulunularak bu iki eserin transkripsiyonlu metnine yer verilecektir.

1. Budin Şehrengizi

Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, “Zühdü Bey 226” numarada kayıtlı olan bir şiir mecmuasının 3a-7b varaklarında kayıtlıdır. Her sayfada iki sütunun bulunduğu ve 14-16 arasında değişen satır sayısına sahip olan eser, nesih hat ile kaleme alınmıştır.

1.1. Budin Hakkında

Macarca Buda adıyla anılmakta olan şehir, Macaristan’ın kuzeyinde Tuna Irmağı’nın sağ yakasında yer alır. Nehrin sol kıyısındaki Peşte, Buda’nın kuzeyindeki Obuda (Eski Buda) ile birlikte bugünkü Budapeşte şehrini teşkil eder (David 1992: 344).

17. yüzyılda kaleme alınan *Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi*’nde verilen bilgilere göre; şehrin yedi adet kapısı bulunmaktadır. Orta hisarın kuzeyinde Tuna Nehri’ne, Peşte Ovası’na ve Keçkemet Vadisi’ne bakar

bir yerde kurulmuş Paşa Sarayı yer alır. İç kalede ise Evliya Çelebi'nin Kızılelma Sarayı olarak adlandırdığı büyük saray yer almaktadır. Şehirde toplam yirmi beş cami, kırk yedi mescid, on iki medrese, on altı sibyan mektebi, on tekke, iki hamam, dokuz han, sekiz ılıca ve bir çeşme yer alır. Halkının çoğunluğu silahlı askerdir. Bir sınıfı kibar, bir sınıfı kara ve deniz tüccarı, bir sınıfı çarşı esnafı, bir sınıfı da âlimdir. Havası ve suyu oldukça güzel olan şehre, diğer şehirlerden hastalar gelip şifa bulmaktadır. Dört ay şiddetli kışının olmasına rağmen temmuz ve nevruzu hayat bağışlar. Şehirde yedi bin bağ ve yetmiş mesire yeri bulunmaktadır. Toprakları amber gibi pâk olup buğday, arpa, börülce, mercimek ve nohudu boldur. Şehrin demircileri tüfek, kolçak, balta ve nacak gibi silah aletleri imal ederler (Kahraman 2010: 301-333).

1.2. Budin Şehrengizi'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

148 beyitten oluşan *Budin Şehrengizi*, mesnevi nazım şekliyle ve aruzun hezec bahrinin “*mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün*” kalıbıyla yazılmıştır. Müellifi ve yazılış tarihi belli değildir.

Âgah Sırrı Levend'e göre şehrengizler çoğunlukla “*münâcât, sebeb-i te'lif ve hâtıme*” bölümlerinden oluşur (Levend 1957: 13). “*Der-Vaşf-ı Hübân-ı Budun*” başlığını taşıyan *Budin Şehrengizi* ise bu geleneğin aksine doğrudan güzellerin övgüsüyle başlamaktadır. Hâtıme kısmı bulunmayan ve sondan eksik olan eserin baştan da eksik olması ihtimal dâhilindedir.

36 güzelin övgüsüne yer verilen eserde, her güzelin 3 ile 7 beyit arasında tanıtımı yapılmıştır. Bu güzellerin 32'si dörder beyitle, 2'si beşer beyitle, 1'i yedi beyitle ve 1'i de üç beyitle tanıtılmıştır.

Şehrengizler, bir şehrin kendisine aşk duyulan güzelleri ve çoğu çarşı esnafından olan delikanlılarını tasvir eden ve öven şiirlerden oluşan eserlerdir (Tezcan 2001: 162). *Budin Şehrengizi*'nde de bu geleneğe uygun olarak erkek güzellerden bahsedilmiştir.

Bu güzeller tanıtılırken bazıları hem isim hem lakapları, bazıları isimleri, bazıları lakapları ve biri ise sadece mesleği ile zikredilmiştir.

a. Hem İsmi Hem Lakaplarıyla Anılanlar: Sinân Beg-zâde Mehemed, Zâimoğlu Osmân, Veznedâr-zâde Mehemed, İbn-i Rüstem

Hüseyn, Çavuşoğlu Hüseyin, Cellâd-zâde Dervîş, Yazıcı-zâde Mehemed, Kâtiboğlu Mehemed, İbn-i Sipâhî Dâvud, Hâcî Hasan-zâde Ömer, Hatıboğlu Hasan, İmâmoğlu Nezîr Bâlî, İmâm-zâde Sâlih, İbn-i İmâm Ahmed, Müezzîn-zâde Muhyîddîn, Gönüllü-zâde Mehemed, Kuloğlu Osmân, Helvâcî-zâde Abdî, İbn-i Kassâb Mehemed, Bakkâl-zâde Beşîr.

b. Sadece İsmi ile Anılanlar: Sâlih, Osmân, Gazanfer, Yûsuf, Ahmed, Mehemed, Mustafâ, Alî Bâlî, Sefer, Ahmed, Ramazân.

c. Sadece Lakaplarıyla Anılanlar: Emînoğlu, Tüfengçi-zâde.

d. Sadece Mesleği ile Anılan: Berber.

Bahsi geçen 36 güzelin 16'sının meslekleri doğrudan zikredilmiş olup bu meslekler şunlardır: Sipâhî, dâniş-mend, vezzân, şâkird-i mücellid, şâkird-i gazzâz, zer-ger, bezzâz, yaycı, mestçi, berber, derzi, başmakçı, kavukçı şakirdi.

Bazıları ise bir mesleği karşılayan ve aynı zamanda devam ettirdikleri aile adlarıyla zikredilmiştir: Veznedâr-zâde, Cellâd-zâde, Yazıcı-zâde, Kâtiboğlu, İbn-i Sipâhî, Çavuşoğlu, Hatıboğlu, İmâmoğlu, Müezzîn-zâde, Tüfengçi-zâde, Kuloğlu, Helvâcî-zâde, İbn-i Kassâb, Bakkâl-zâde.

Böylece *Budin Şehrengizi'*nde çoğu bugün de devam etmekte olan 27 meslek grubu zikredilmiştir. Bu meslekler, şehrengizlerin birçoğunda olduğu gibi adı geçen meslekle ilgili kavramlar etrafında oluşturulan kelime ve kavramlarla tanıtılmıştır.

Örneğin Hasan adlı güzelin tavsifi yapılırken hatîb kelimesiyle anlamca uyumlu olan "câmi, hutbe, minber" kelimelerinin kullanımı tercih edilmiştir.

*Biri dalı Hatıboğlu Hasandur
Güzeldür sîm ü ten gönçe-dehendür*

*Yapılmış câmi'-i hüsnî yirinde
Oğunur hutbesi dil minberinde*

*'Aceb tahşîl-i nâz itmiş o dil-keş
Edânîye muhibdür ehle ser-keş*

*Cihānda görmedin bir zerre mihrin
Dil-i dīvāne çekdi zehr ü kahrın (B. 55-58)*

Yine Yûsuf adlı güzelin tavsifinde mücellid kelimesiyle anlamca uyum içinde olan “cild, şemse, defter, mushaf” kelimeleri kullanılmıştır.

*Biri Yûsuf ki şākird-i mücellid
Anuñ hüsne ay u gün muqallid*

*Olaldan cāmî'-i hüsne 'oşür hün
Dil-i dīvāneyi ol itdi meftün*

*Didüm cild eyle vechüñ muşhafına
Bir altun vir didi her şemsesine*

*Yazup cild itmege 'uşşāka defter
Yanında var anuñ bir niçe duhter (B. 94-97)*

Budin Şehrengizi'nde tavsifi yapılan güzellerin isimleri, meslekleri ve sahip oldukları lakapları şu şekildedir:

<i>Beyit</i>	<i>İsmi</i>	<i>Lakap</i>	<i>Meslek</i>
1-5	Mehemmed	Sinân Beg-zâde	Sipâhî
6-9	Osmân	Zâimoğlu	Sipâhî
10-13	Mehemmed	Veznedâr-zâde	-
14-17	Ramazân	-	-
18-21	Sâlih	-	Dâniş-mend
22-25	Hüseyn	İbn-i Rüstem	-
26-29	Hüseyn	Çavuşoğlu	-
30-33	Derviş	Cellâd-zâde	-
34-37	Mehemmed	Yazıcı-zâde	Sipâhî
38-42	Mehemmed	Kâtiboğlu	-
43-46	Dâvud	İbn-i Sipâhî	-
47-50	Ömer	Hâcı Hasan-zâde	-
51-54	Osmân	-	-
55-58	Hasan	Hatîboğlu	-
59-62	Nezîr Bâlî	İmâmoğlu	-
63-66	Sâlih	İmâm-zâde	-
67-70	Ahmed	İbn-i İmâm	-
71-74	Muhyîddîn	Müezzin-zâde	-

75-78	Gazanfer	-	Vezzân
79-82	Mehemmed	Gönüllü-zâde	-
83-86	-	Emînoğlu	-
87-93	Yûsuf	-	-
94-97	Yûsuf	-	Şâkird-i mücellid
98-101	-	Tüfengçi-zâde	Zer-ger
102-105	Ahmed	-	Şâkird-i gazzâz
106-109	Mehemmed	-	Bezzâz
110-113	Osmân	Kuloğlu	Yaycı
114-117	Mustafâ	-	Mestçi
118-121	-	-	Berber
122-125	Mustafâ	-	Derzi
126-129	Alî Bâlî	-	Başmakçı
130-133	Abdî	Helvâci-zâde	-
134-137	Mehemmed	İbn-i Kassâb	-
138-141	Sefer	-	Bezzâz
142-145	Ahmed	-	Kavukçı şâkirdi
146-148	Beşîr	Bakkâl-zâde	-

2. Üsküp Şehrengizi

Eserin bilinen tek nüshası Milli Kütüphane'deki "06 Hk 436" numaralı şiir mecmuasının 62a-64b varakları arasında yer almaktadır. Her sayfada iki sütun ve 10-14 arasında değişen satır sayısına sahip olan eser nesih hat ile kaleme alınmıştır. Ayrıca şehrengiz metninin bir kısmı 63b, 64a ve 64b sayfalarının der-kenarlarında yer almaktadır. Der-kenarlarda yer alan bazı beyitlerin sonları tıraşlanma sebebiyle okunamamaktadır.

2.1. Üsküp Hakkında

Balkan yarımadasının ortasında Vardar Nehri'nin her iki yakasında yer alır. Şehir çeşitli yollar vasıtasıyla Kosova-Priştine'ye, Selânik ve Ege Denizi'ne Niş ve Belgrad'a, Sofya ve İstanbul'a bağlanan önemli bir güzergâh üzerindedir (İnbaşı 2012: 377).

*Evlîya Çelebi Seyâhatnâmesi'*nde verilen bilgilere göre; Vardar Nehri'nin içinden aktığı bu şehrin sağ ve sol taraflarında yeşillikler, gül bahçeleri, bağ ve bostanlar bulunmaktadır. Vardar Nehri'nin batı tarafındaki bayırlar üzerinde bulunan kârgâr binalar ve süslü yapılar ile bezeli büyük ve güzelleşmekte olan bir şehirdir. Yüz yirmi cami ve mescit vardır. Bunların kırk beşinde cuma namazı kılınır. Genellikle camilerin yakınında bulunan yetmiş mektebi vardır. Toplam yirmi tekke bulunmakta olup Lokman Tekkesi ve Baba Meddah Tekkesi meşhurdur. Yüz on çeşme ve iki yüz sebilhanesi vardır. Halkının bir sınıfı tüccar, bir sınıfı avân, bir sınıfı sanat ehli ve bir sınıfı da ulema'dır. Havasının ve suyunun güzelliğinden tüm halkı sağlıklıdır. Tüm anayolları düzgün döşeli beyaz kaldırımdır. Ayân ve eşrâfi oldukça çoktur. Fukara meskeni ve fukara muhibbi halkı ve zevk ehli sâdık âşıkları vardır. Buğday, arpa, bakla ve börülcesi meşhurdur (Kahraman 2010: 765- 775).

2.2. Üsküp Şehrengizi'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

101 beyitten oluşan *Üsküp Şehrengizi*, mesnevi nazım şekliyle ve aruzun hezec bahrinin "*mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün*" kalıbıyla yazılmıştır. Müellifi ve yazılış tarihi belli değildir.

Şehrengizlerin birçoğunda bulunan münâcât ve sebep-i telif kısımları bulunmayan eser, baştan eksiktir. Aynı zamanda hâtime kısmı da olmayan şehrengizin sondan da eksik olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin başında herhangi bir başlık bulunmamaktadır. Şehrengizin "Üsküp"e ait olduğu 75. beyitten anlaşılmaktadır:

Vişâline anuñ ey kavm-i Üsküb
Gerekdür 'ömr-i Nüh u şabr-ı Eyyüb

Bu şehrengizin Üsküp hakkında yazıldığına dair bir başka karine de 23. beyitte Üsküplü bir güzelin övgüsünün yapılmış olmasıdır:

Güzeller 'arşa-gâhında ser-âmed
Olupdur şimdi Üskübî Mehemmed

Üsküp Şehrengizi, 22 beyitlik şehir övgüsü ile başlamaktadır. Bu tasvirlerle göre emsali olmayan bu şehrin iki tarafı korkuluklarla çevrilidir ve içine girenlerin aklı ile gönlü buradan çıkmak istemez. Güzel yüzlülerle dolu olan bu şehir, cennet kadar güzeldir:

*Yapılmış korkuluklar cānibeyni
Düşüben kimse çıkmaz cānı beyni*

*Cihānda yokdur ol şehriñ nazīri
Dil ile şerh olunmaz biñde biri*

*Derün-ı hūb-rūlar birle memlū
O hūrilerle olmuş reşk-i mīnū*

*Nice cennet bu yāhūd nice ğilmān
Ki kendin unudur gördükde rıdōān (B. 2-5)*

Şair, bu şehri gördüğünde sefer fikrinden vazgeçerek bu şehre yerleştiğini dile getirir. Ona göre gönül ferahlatan bu şehrin halkı, irfan ehli kimselerdir ve bu şehirde cahil kimseler bulunmaz:

*Görince anı kalmadı kararum
Elümden gitdi ol dem ihtiyārum*

*Sefer fikrinden itdüm pes ferāğat
Görülde gitdi sevda-yı seyāhat*

*O şehir-i dil-ğüşāda kaldum āhīr
Misāfirken beni itdi mücāvīr*

*Huşūşā halkı anuñ ehl-i 'irfān
Bulnmaz hergiz arasında nā-dān (B. 6-9)*

Ardından şair, artık güzellerin övgüsüne geçeceğini haber verir. İşitenlerin mest olacağı bir şehrengiz yazarak şehrin güzellerini bir defterde topladığını söyleyen şair, bu şehrengizin âşıklar arasında eğlence kaynağı olmasını istediğini belirtir:

*Gel ey tūtī-i sükker-hāy-ı elfāz
Yine kıl bir iki inşā-yı elfāz*

*İşiden mest olsun hem çü bülbül
Açup ağızını kılsun gönçe-i gül*

*Ne deñlü var ise şehri içre dil-ber
Anı bir hüb defter kıl birāder*

*Yine bir tāze şehri-engīz olsun
Kelāmuñ şīr [ü] şehd-āmīz olsun*

*Senüñ ey dil çü mahbüb ola medhüñ
Ümīd oldur ki merğüb ola medhüñ*

*Ola ‘āşıklara eglence her dem
Okındukça olalar şād u hürrem (B. 13-18)*

34 güzelin övgüsüne yer verilen eserde her güzelin 2 ile 6 beyit arasında tanıtımı yapılmıştır. Bu güzellerin 28’i ikişer, 3’ü üçer, 2’si dörder ve 1’i altı beyitle tanıtılmıştır. Bu güzeller tanıtılırken bazıları isimleriyle, bazıları lakaplarıyla, bazıları hem isim hem de lakaplarıyla zikredilmiştir.

a. Hem İsmi Hem Lakaplarıyla Anılanlar: Üskübî Mehemed, Abbās oğlu Ahmed, Debbâğ-zāde Hasan Bâlî, Kādî-zāde Mehemed, Hâcî Halîfe-zāde Ömer Bâlî, Pos Paşa-zāde Mehemed, Mûsî Halîfe-zāde Ahmed, Aşçı-zāde Burhân, Faltaka-zāde Mehemed, Hâcî Alînin oğlu Bâlî, Katır-zāde Memi.

b. Sadece İsmi ile Anılanlar: Abdî, Hâcî, Ahmed, Şâkird, Sâlih, Kâsım Bâlî, Eyyûb Bâlî, Süleymân, Memi Şâh, Hüseyin, İbrâhim.

c. Sadece Lakaplarıyla Anılanlar: Otlukçı-zāde, İbn-i Şûhî, Mîrim-zāde, Mumcı-zāde, Hançerlü-zāde, Sabuncı-zāde, Behrâm-zāde, Hâce-zāde, Habîb oğlu, Beg Diken-zāde.

Bahsi geçen 34 güzelin 11’inin meslekleri doğrudan zikredilmiş olup bu meslekler şunlardır: Takyâcî, nemedçi, yorgancı, mevlidhân, hallâc, macûnfürûş, attâr, abâcî, sipâhî, gulâm.

Bazıları ise bir mesleği karşılayan ve aynı zamanda devam ettirdikleri aile adlarıyla zikredilmiştir: Debbâğ-zāde, Kādî-zāde, Mumcı-zāde, Aşçı-zāde, Sabuncı-zāde, Otlukçı-zāde, Mîrim-zāde, Hâce-zāde.

18 farklı meslek grubunun zikredildiği şehrengizde adı geçen meslekler, özelliklerine uygun kelime ve kavramlarla tanıtılmıştır.

Örneğin yorgancı şâkird adlı güzelin tavsifi yapılırken “yorgan, pister, firâş” gibi anlamca birbiriyle uyumlu kelimeler kullanılmıştır:

*Biri yorgancı şâkird yâr-i hurrem
Fırâkında yörenür pister-i ğam*

*Didüm cehdüm firâş içre yanuñdur
Eyitdi şimdi ‘âlem yorġanuñdur (B. 50-51)*

Yine Hüseyin adlı güzelin tavsifi yapılırken attâr kelimesiyle anlamca uyumlu olan “muanber, meşâm, muattar” gibi birbirleriyle anlamca uyum içinde olan kelimelerin kullanımı tercih edilmiştir.

*Hüseyin adı birisi dalı ‘attâr
Çarındaşıdur anuñ ol sitem-kâr*

*Baňa ‘arz ideli zülfi mu’anber
Meşâm-ı cânı kılmışdur mu’attar (B. 86-87)*

Üsküp Şehrengizi’nde tavsifi yapılan güzellerin isimleri, meslekleri ve sahip oldukları lakapları şu şekildedir:

<i>Beyit</i>	<i>İsmi</i>	<i>Lakap</i>	<i>Mesleği</i>
23-24	Mehemmed	Üskübî	-
25-26	Abdî	-	Takyacı
27-29	Ahmed	Abbâs oğlu	-
30-32	Hasan Bâlî	Debbâg-zâde	-
33-34	Mehemmed	Kâdî-zâde	-
35-36	-	Otlukçı-zâde	-
37-39	Ömer Bâlî	Hâcı Halife-zâde	-
40-43	Hâcı	-	Nemedçi
44-45	Ahmed	-	-
46-49	Mehemmed	Pos Paşa-zâde	-
50-55	Şâkird	-	Yorgancı
56-57	Sâlih	-	Mevlûd-hân
58-59	-	İbn-i Şûhî	-
60-61	-	Mîrim-zâde	-
62-63	-	Mumcı-zâde	-
64-65	Ahmed	Mûsî Halife-zâde	-

66-67	-	Hançerlü-zâde	-
68-69	Kâsım Bâlî	-	Hallâc
70-71	Burhân	Aşçı-zâde	-
72-73	Mehemmed	Faltaka-zâde	-
74-75	Eyyûb Bâlî	-	-
76-77	Süleymân	-	Takyâcı
78-79	Memi Şâh	-	Macûn-fürûş
80-81	Bâlî	Hâcî Alînin oğlu	-
82-83	-	Sabuncı-zâde	-
84-85	Memi	Katır-zâde	-
86-87	Hüseyin	-	Attâr
88-89	-	Behrâm-zâde	-
90-91	-	Hâce-zâde	-
92-93	-	Habîb oğlu	Abâcı
94-95	-	Beg Diken-zâde	-
96-97	İbrâhim	-	Sipâhî
98-99	-	-	-
100-101	Hüseyin	-	Gulâm

Budin Şehrengîzi

Der-Vaşf-ı Hübân-ı Budun
 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün
 Sinân Beg-zâde kim ismi Mehemmed
 Bugün hübân-ı 'âlemde ser-âmed

Za'îmoğlu sipâhîdür o dil-ber
 Güneş anuñ için yaldızlu miğfer

Süvâr olsa kaçan kim esb-i nâza
 Melekler gökde başlarlar niyâza

Zamâne hüblarınuñ şehriyârı
 Bugün meydân-ı hüsnuñ şehsüvârı

Hudâ şoldurmasun hüsni gülini
 Dem-â-dem tâze kılsun sünbülünü

Biri dağı Za'îmoğlıdur 'Osmân
 Ser-âmed mülk-i hüsni içinde sulţân

Olaldan ol melek-çal'at sipâhî
 Giyürdi hıl'at aña hüsni-i şâhî

Anuñ ay u güneş bir cebelüsü
 Tonanmış kevkeb ile gök tolusu

Kanâ'at kılmayup ol resm [ü] bâca
 Dil-i 'uşşâkı kesmişdür harâca

Biri de Veznedâr-zâde Mehemmed
 Hudâ virsün dilerüm 'ömr-i sermed

Za'îmoğlu durur ol mâh-peyker
 Güneş olsa ne var destinde şeş-per

Ĥazîne virmege ol şâh-ı ĥüsne
Meh [ü] ĥürşîd bir yaldızlu vezne

Şalinsa ol şeh-i nev-res civānum
Nişâr olur yolında naqd-i cānum

Ĥarındaşı var anuñ bir güzel beg
Küçükdür oldur cümle yeg

Beg oğlu beg dinür[se] aña lâyıķ
Küçükden ay u gün yüzine ‘aşık

Ramazân olduğı için aña nām
Yüzün görmek yiter ‘uşşâķa bayram

Elinde olmağ ile zūr u bāzū
Gözi olmuş durur şan bir terāzū

Biri Şālih ki ĥüsniyle perīveş
Güzeller içre müsteşnā vü dil-keş

Emekler ĥarcadı ĥaylī muşannif
Ĥılana cāmi‘-i ĥüsne mu‘arrif

Dem-ā-dem ‘ilm ü nāza şöyle meşğül
Uşüle şuğl idüp oķur o ma‘ķül

Ebed ĥüsn içre olmağa ĥired-mend
El öpüp müftīye oldu dāniş-mend

Ĥüseyn ismi birisi İbn-i Rüstem
Anuñ ‘aşķında dil bağlandı muĥkem

Ne var bu deñlü olursa mehābet
Ki Ĥavuşoğlıdur ol ĥüb-āfet

Levendāne perī-ṭal'at civāndur
Güzeller içre şan bir pehlevāndur

Olup ay u güneş yüzine müştāk
Yüzün görmeklige cān virür 'uşşāk

Biri de Çavuşoğlıdur Hüseynüm
Didüm gördükde bendeñ kurre 'aynum

Daḥı nāz 'ilmin oğur ol şabīdür
Derün-ı sīne anuñ mektebidür

Küçücükden 'aceb ol sīm-tendür
Hüseyn ismi velī ḥüsni ḥasendür

'Acebdür kudreti şāh-ı kerīmüñ
Ki zī-kıymet olur dürr-i yetīmüñ

Biri Dervīşdür Cellād-zāde
Velī ḥüsni anuñ elden ziyāde

Şikence eyleyüp cevri ile ḥaylī
Akıtdı gözlerümden kan seyli

Ne yirde yürüse ol çeşm-i ser-ḥōş
Bağar 'uşşāka gāyetle gāzab-pūş

Çomaz elden o şāhum bozdoğanı
Nice kılmasun 'aşıklar fiğānı

Meḥemmeddür biri Yazıcı-zāde
Hağ itsün ḥüsni-i ḥulqını ziyāde

Küçükden başlayup yazmağa yazı
Çamu taḥşīl kılmış 'ilm-i nāzı

Oķumak yazmak olmiř aña şan'at
Olursa řań mı günden güne āfet

Yüzinde yazılı tevķī-i řāhı
Kulı begler re'āyāsı sipāhī

Biri de Kātibođlıdur Meħmed
Yüzidür āyet-i Nūr řaşları med

Gice gündüz okur 'ilm-i ferāset
Daħı mektebde ol eyler kitābet

Aña fetħ olduğıçün bāb-ı 'iřve
Tutar destinde uřurlāb-ı 'iřve

'Aceb cezb eylemiş ħüsniyle nāsı
Tıfıldur gerçi kim ol pīr olası

Ĥudāyā ħüsni-i 'ömrini mü'ebbed
Kıl anuń ĥaķķ evlād-ı Meħmed

Biri Dāvūd kim İbn-i Sipāhī
Kul eyler iřiginde nice řāhı

Naźiri yok **یلود** tāze güzeldür
Nice medħ itmeyem kim bī-bedeldür

Başında perçeminden var girihler
Revādur giyse Dāvudī zırırlar

Ĥalāř oldu göñül ceng [ü] cedelden
Dil iķlīmini ol tīmār idelden

Biri Ĥacı Ĥasan-zāde 'Ömerdür
Yüzi gündür anuń alnı ķamerdür

Nice olmasun ol āşūbı dehrüñ
‘Adāletle alur göñlini şehrüñ

Dem-ā-dem öğrenüp ‘ilm-i leṭāfet
Daḥı ta‘līm ider nāz [u] zārāfet

Ḥudāyā ‘ömrini ol nev-civānuñ
Füzün kı l nitekim devrin zamānuñ

Ḳarındaşı var anuñ nāmı ‘Oşmān
Yüzinde oḳunur āyāt-ı Ḳur’ān

Meh-i nevdür egerçi nūr-ı rüşen
Yüzinden fer alur hep verd-i gülşen

Ḥayā vü ‘ilm-i nāz ile nezāket
Küçükden eylemiş ta‘līm ol āfet

Açılmadıḳ bu bāḡuñ ḡoncesidür
Zārāfet ehlinüñ eglencesidür

Biri daḥı Ḥaṭıboḡlı Ḥasandur
Güzeldür sīm ü ten ḡonçe-dehendür

Yapılmış cāmī‘-i ḥüsni yirinde
Oḳunur ḥuṭbesi dil minberinde

‘Aceb taḥşıl-i nāz itmiş o dil-keş
Edāniye muḥıbdür ehle ser-keş

Cihānda görmedin bir zerre mihrin
Dil-i dīvāne çekdi zehr ü ḳahrın

İmāmoḡlı Nezīr Bālī biridür
Yüzine ay [ü] gün hep müşterīdür

Velî hercâ'îdür ol âfet-i cân
İder 'aşıklara kim [haylî] ih̄sân

Oķımıŝ 'ilm-i nâzuñ her kitâbın
'Aceb ezberlemiŝdür 'ıŝķ bābın

Ŗalvât-ı 'ıŝķı biz idüp temāmet
Uyalum aña gel eyleñ iķāmet

İmām-zāde bir[i] nîk-nām Ŗālîh
İŝiginde var anuñ çok meŝālîh

Yüzün görmeklik için gāhî gāhî
İşigi mescid[i] dil secde-gāhı

Daħı nāz 'ilmin oķur ol civānum
Benüm ķurbān olsun aña cānum

Gelüñ yārān ğayrîsin ķoyalum
Buğünden ŝoñra biz buña uyalum

Biri İbn-i İmām Aħmed dūrür nām
Yüzi ķıbledür uya ehl-i İslām

Levendāne güzel ŝîrîn-suħandur
Velî gözleri bir nāvek-figendür

Güzellikde nazîri gelmemiŝdür
Daħı 'āŝıķdan ol ħaz almamıŝdur

Baña vaŝlını eyle gel müyesser
Ĥudāyā ħaķķ evlād-ı peyem-ber

Mü'ezzin-zādedür birisi mehveŝ
Dinür nāmına Muħyî'd-dîn-i dil-keş

Kaçan 'arza kıılır ol kıadd [ü] kıamet
Hemân ol dem kıopar kıalka kııyâmet

Kadem başalı mülk-i kıüsne ol kıâh
Melekler kıökde kıirler kıâreka'llâh

Revâdur kıir isem âña mekı-i nev
Kıi kıüsni artar anuñ kıimdi cev cev

Biri vezzân durur nâmı Kıazanfer
Kıimesne olımaz ol mâha reh-ber

Küzeller içre eyle kıüh [u] kıettân
Hele ben kıörmedüm bir âfet-i cân

Egerçi bebr-kıüh ol çeşm-i kıün-rız
Adı kıır her sözi ile kıeker-rız

Dil [ü] cân kıaıdını almağa her-bâr
Elinde aya beñzer veznesi var

Meķemmedcik biri Kıöñüllü-zâde
Olur kıünden kıüne kıüsni kıiyâde

Var anda kıüsni ü kıulķ ile kıalâvet
Nıdem kıâyet kıöñüllüdür ol âfet

Bu kıehr anı kıidinmiş cümle maķbüb
Levendâne olduķün anda üslüb⁶

Küzellikde ne deñl_öğsem sezâdur
Köñüllüdür işi ceng [ü] kıazâdur

⁶ Bu mısra vezne uymamaktadır.

Emīnoğlı biri bir dil-rübācık
Ser-āmed hüsni ile ol ola hācık

Dağı mektebde ‘ilm-i nāza meşgūl
Eger hüsni ü hulqı katı mergūb

Metā‘-ı hüsniñ çözüp yüküni
Diler ‘uşşāqdan almaq gümrükini

Ben anda görmedüğümçün hıyānet
Dil [ü] cān naqdini virdüm emānet

Biri Yūsufcugum bir şūh-ı fettān
Revā dil Mısrına ol ola sultān

‘Acebdür hüsni geç_ol nev-civānuñ
Yüzi şem‘ine gün pervāne anuñ

Dağı ta‘līm-i nāz eyler ol āfet
Dem-ā-dem öğrenür turmaz zarāfet

Gözüm gördükde gönlüm didi anı
Hudā bağışlaya ol nev-civānı

‘Aceb olmuş görüñ kadri şināsı
Güneş yaldızlu bir ma‘cün taşsı

Kamu yārān yisün berş-i Çinden
Baña virsün hemān dil-ber lebinden

Güzeller içre eyle hūb-ı mümtāz
Hele ben görmedüm bir şūh-ı tannāz

Biri Yūsuf ki şākird-i mücellid
Anuñ hüsniñe ay u gün muqallid

Olaldan cāmi'-i hüsne 'oşür hūn
Dil-i dīvāneyi ol itdi meftūn

Didüm cild eyle vechüñ muşhafına
Bir altun vir didi her şemsesine

Yazup cild itmege 'uşşāka defter
Yanında var anuñ bir niçe duhter

Tüfengçi-zāde biri hūb zer-ger
Kuloğlıdur velīkin ey birāder

Tüfengi finduğın iderse zerden
Gelür altun gümüñ bir nice yirden

Bulınca sīm ü zerle vaşlına yol
Nice kez ƙal ider 'uşşākıñı ol

Başına geydügince şeb-külāhu
Nacağdan sen bizi şaƙla İlāhī

Biri Aħmed dūrür şākird-i ğazzāz
Güzeller içredür hüsniyle mümtāz

'Aceb dil-berdür işinüñ eridür
Güneş yüzine cāndan müşterīdür

Velī 'aşıƙlar اسی sevmez
Güzeldür یارور ibrişim getürmez

Didüm اسی vir bir iki degme
Didi چور gökdür saña ötme

Biri bezzāz kim ismi Meħemmed
Güzeller içre olsun hüsni sermed

Qıyâmet kâmet [ü] serv-i hırâmân
Revâ hüsni iline olursa sulţân

Şatar ‘uşşâka dürlü dürlü esbâb
Nice devr itmesün dükkânın aĥbâb

Beni ilterseñüz bu yirdesine?
Şaruñ ol dil-berüñ bir bürdesine

Birisi yaycı şan‘at nâmi ‘Oşmân
Anuñ yayını çekmez degme bir cân

Şinuben ġamzesin her-dem kemâne
Diler ‘uşşâkın itmege nişâne

Bugün şöyl_eylemiş ol resm-i âyîn
Aña vaşl ola her kim çekse yayın

Quloġlıdur velî ol hûb-şûret
Anuñçün böyledür hüsni ile şûret

Biri mestçi güzelcik Muşafâcık
Güzeller arasında bî-vefâcık

Elinde şan‘atı dâ’im diker mest
Ne var ‘uşşâkın itse cümle ser-mest

Nice mest ĥarcını benden alıpdur
Hemân sînemde bir cânım ĥalıpdur

Alurdı mestinüñ bir destesini
Göñül ĥorĥar yimekten muştasını

Biri berber dūrūr kim nāmı⁷
Güzeldür bī-bedel hūsni dil-efrūz

Meh ü mihr olmağa aña legence
Felek çarhına girüp döner anca

Elinde usturası haçerīdür
Gözinüñ kirpigi cān müşterīdür

Gerek olsun gerek olmasun işi
Şalındurur yanınca bir kayışı

Biri derzi şakirdi Muşafādur
Yüzün görmeklik ‘uşşāka şafādur

Egerçi hūsni ile meh-pāre çoğdur
Kalanından aña āvāre çoğdur

İşidüp nā-gehān āvāzesinden
Şağın kim çıkmason endāzesinden

Yüzüm döndürmezem ben mübtelāsı
Başum kaṭ‘ itse miqrāşı belāsı

‘Alī Bālī biri başmaççı şan‘at
‘Aceb nāzik miyān ancağ ol āfet

Gice gündüz güneş bekler dükānın
Mülāyim kılmağ için sahtiyānın

Anuñ toz konmamağa başmağına
Dolanur bu göñül şol [u] şağına

⁷ Bu mısra vezne uymamaktadır.

Bahā arturmasun başmağa yüzden
Niçe başmaqlıǵ alsun daǵı bizden

Biri helvācı-zāde nām[1] ‘Abdī
Göñül ister kim ola anuñ ‘abdi

Gözi badem lebi helvā-yı terdür
Şorarsañ başdan ayaǵa şekerdür

Didiler vaşfını her kim yimişdür
Lebi sükkeri helvā-yı qamışdur

Alan helvāsınuñ nice sinisin
Yiyüp lezzet bulur halka cinisin?

Meħemmeddür birisi İbn-i Kaşşāb
Güzeller arasında şimdi meh-tāb

Olayın dir ise şan’atda māhir
Cömerd olsun diñ aña evvel āħir

Şatup kimine pehlū kimne gerden
Unıtmasun bizi kıyruq şoqumdan

Didüm bize kızı tut geç oyundan
Didi ayrılamaz kızı kıyından

Biri bezzāz kim nāmı Seferdür
Yüzi gündür anuñ alnı qamerdür

Perī-peyker melek-sīmā güzeldür
Bu hūblar arasında bī-bedeldür

Metā’-ı vaşlına şordum bahāne
Eñ ednāsını virdüm didi cāna

Didüm gönlüme anı cânı geldi
Bahâr oldı sefer âvâzı geldi

Biri kavuqçı şâkirdidür Aḥmed
Yazılmış âyet-i ḥüsni mü'ekked

Yüzinde çifte ḥâller dürc olunmuş
Şan âyât üstine nokṭa konulmuş

Benüm gönlümi târâc eyleyüpdür
Gidüpdür tâc bir başum kalıpdur

Nice bulmasun ol bunda revâcı
Budin ḥalkınıñ işi başı tâcı

Beşirdür birisi Baqqâl-zâde
Ḥudâ kılsun anuñ 'ömrin ziyâde

Kılur cevır ile gerçi cânı ğâret
İder yüz gösterüp yine beşâret

Dilerse ola şehir içre yüzi ağ
Ṭudağından aqıtsun bi'llâhi yağ

Üsküp Şehrengizi

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ālün

Ya teşne şuya dikmişdür gözini
Yatuban halka ferş itmiş yüzini

Yapılmış korkuluklar cânibeyni
Düşüben kimse çıkmaz cânı beyni

Cihānda yokdur ol şehriñ nazīri
Dil ile şerh olunmaz biñde biri

Derün-ı hüb-rular birle memlū
O hürilerle olmuş reşk-i mīnū

Nice cennet bu yāhūd nice ğilmān
Ki kendin unıdur gördükde rıdvān

Görince anı kalmadı kararum
Elümden gitdi ol dem ihtiyārum

Sefer fikrinden itdüm pes ferāġat
Gönülden gitdi sevdā-yı seyāhat

O şehri dil-güşāda kaldum āhir
Misāfirken beni itdi mücāvır

Huşūşā halkı anuñ ehl-i 'irfān
Bulınmaz hergiz arasında nā-dān

Olup her biri bir maḥbūba 'āşık
Giribān-çāk hem çün şubḥ-ı şādık

Bu zevk ile iderler 'ıyş u 'işret
Bu şevk ile virürler şehre şöhret

Bularuñ zevkine yoqdur nihāyet
Olınmaz bunlaruñ hāli hikāyet

Gel ey tūṭī-i şekker-hā-yı elfāz
Yine kıl bir iki inşā-yı elfāz

İşiden mest olsun hem-çü bülbül
Açup ağzını kılsun gonçe-i gül

Ne deñlü var ise şehir içre dil-ber
Anı bir hūb defter kıl birāder

Yine bir tāze şehir-engiz olsun
Kelāmuñ şir [ü] şehd-āmiz olsun

Senüñ ey dil çü maḥbūb ola medḥüñ
Ümīd oldur ki merğūb ola medḥüñ

Ola ‘āşıqlara eglence her dem
Okındukça olalar şād u hurrem

Bugün meddāhısın erbāb-ı hüsnüñ
‘Aceb meyyālisin aşḥāb-ı hüsnüñ

Egerçi senden anlara zarar yoq
Velikin saña anlardan nazār yoq

Qarın itmez birin bu ṭāli‘-i şüm
Ḥariş olan olur elbette maḥrūm

Güzeller vaşfını eyle rivāyet
Degüldür hāliyā vaqt-i şikāyet

Güzeller ‘arşa-gāhında ser-āmed
Olupdur şimdi Üskübī Meḥemmed

Cebîni maṭla‘-ı mihr-i Hüdâdur
Cemâli nûr-ı pâk-i Muştafâdur

Biri taqyâcı ‘Abdî şâh-ı hûbân
Kulı olsa revâdur nice sulṭân

Anı seyr itmek için çarḥ-ı gerdûn
Virür bir nice Taqyânüsî altun

Birisi daḥı ‘Abbâsoĝlı Aḥmed
Kıyâmet dil-rübâdur ol sehî-ḳad

Kaşıyla parmaĝı tîĝ ü kâlemdür
Hemânâ ḳaddi ‘Abbâsî ‘alemdür

Güzeller ḥaylînüñ ser-leşkeridür
Göñül mülkini fetḥ itse yiridür

Ḥasan Bâlî biri Debbâĝ-zâde
Ola ḥüsni gibi ḥulḳı ziyâde

Benüm göñlüm alan ol dil-rübâdur
Vefâsuz mihri yoḳ bir meh-liḳâdur

Anuñ mihrinde oldum ḥaylî mâhir
Aña mâ’il durur dil evvel âḥir

Meḥemmed biri Ḳâḍî-zâde anuñ
Aña rüşvet virigör ḥânumânuñ

Urupdur şol ḳadar tîr-i belâyı
Unıtdurdu baña sehm-i ḳazâyı

Beni yaḳdı meded Otluḳçı-zâde
Dili ḳor göz göre nâr-ı belâda

Eger fermānı olsa ol ḥabībūñ
Tıḳardum çañına ot ḥar raḳībūñ

Biri Ḥācī Ḥalīfe-zāde anuñ
‘Ömer Bālīdür adı ol civānuñ

Fenā bulduḳça hicr ile bu maḥzūn
Ola ‘ömri ziyāde ḥüsn-i efzūn

Ġam u derd ü belā vü hicri her-bār
Bi-ḥaḳḳın çār-yār olsun baña yār

Nemedçidür birisi daḥı Ḥācī
Ḳulıyam Ka‘be ḥaḳḳiçün du‘acı

Ġubār irişmesün diyü o dil-dār
Nemed içinde olur āyīnevār

Olıgör bendesi ey dil kerīmūñ
Senūñ var ise ger ṭab‘-ı selīmūñ

Anuñ vaşlına irmekdür velāyet
Lebinden buse almaḳdur kerāmet

Birisi daḥı Aḥmeddür ḥün
Getürmez mişlini bu çarḥ-ı gerdün

Şeref bulmuşdur ol nūr ile maḥfil
Şanasun Aḥmede ‘arş oldı menzil

Birisi Pos Paşa-zāde Meḥemmed
İşigi Ka‘besi ‘uşşāka ma‘bed

Çıḳup oḳısa kürsī üzre Kur‘ān
Melekler āyete‘l-kürsī oḳur şan

Dilâ şayd idegör başdan qarayı
Çıkarup şeyh iseñ başdan qarayı

Geçer yanumdan ol cānum doqınmaz
Kara başuma dermānum toqınmaz

Biri yorgancı şākird yār-ı hurrem
Firākında yörenür pister-i gam

Didüm cehdüm firāş içre yanuñdur
Eyitdi şimdi ‘ālem yorganuñdur

Du‘ā eyle gel ey dil cümlesine
K’olalar saña anlar cümle sīne

İlāhī bunlaruñ ‘ömrin ziyād it
Dağı ‘āşıklarını ber-murād it

Unıtdur bunlara Yārab cefāyı
Bulara şan‘at it mihr ü vefāyı

Bu güllerle bu bāğı eyle hurrem
Murādum bu durur Allāhu a‘lem

Biri mevlūd-hvān Şālihdür adı
Çamıyla toğdı dilden şevk u şadı

Kaçan kim ide ol Dāvudī elhān
Mesīhāveş bağışlar mürdeye cān

Biri[si] şūh u şengül İbn-i Şūhī
Nice ta‘rīf ider kişi o rūhı

O fitne ādemüñ ‘aqlın tağıdur
O kân-ı şīve jīve ber-dāğıdur

Birisi daḫı Mīrim-zāde bir ḫān
Aña mīr ü sipāhī bende fermān

Benüm sulṭān-ı ḫübānum emīrüm
Benüm oldur cihānda dest-gīrüm

Birisi Mumcı-zāde bir semen-ber
Yüzine reşk ider mihr-i münevver

Şalaldan ‘āleme pertev yañağı
Unutdurdı cihāna şeb-çerāğı

Biri Mūsī Ḥalīfe-zāde Aḫmed
Yüzinde berķ urur nūr-ı Muḫammed

Dilerseñ göresin Mūsī gibi nūr
Yüri var Ṭūr-ı kūyında ṭurı ṭur

Biri Ḥaṇçerlü-zāde çeşm-i ḫün-rīz
Ḥarāmī gözleridür fitne-engīz

Anı her kim ki gönlünden geçürdi
Hemān-dem ḫaṇçeri aña içürdi

Birisi daḫı Kāsım Bālī ḫallāc
Şaçınuñ dāridur ‘uşşāka mi‘rāc

İder zāhirde yumşaklık o dil-ber
Velī ‘uşşākı penbeyle boğazlar

Birisi daḫı Aşçı-zāde Burḫān
Beni hicr odına yaqdı çü büryān

Yidürmez kimseye ol ḫonu ey yār
Atası köfteḫori aña zinhār

Meħemmed Faltaķa-zāde birisi
Odur dil-berlerüñ ey dil re'isi

Anuñ küyü şafā ehline besdür
Hevā-yı rāh-ı ĥac zā'id hevesdür

Biri Eyyüb Bālī āfet-i cān
Göñül derdine oldur yine dermān

Vişāline anuñ ey ķavm-i Üsküb
Gerekdür 'ömr-i Nüh u şabr-ı Eyyüb

Birisi daħı Taķyācı Süleymān
Aña lāyık durur tāc-ı Süleymān

Dil ü cānum ķamu ol yār alupdur
Yalıñuz bir ķurı başum ķalupdur

Biri ma'cūn-fürüş adı Memi Şāh
Anuñ ĥayrānlarıdur mihr ile māh

O bir şīrīn-cemālūñ köķegidür
Güzeller ĥaylīne beglerbegidür

Biri Ĥācı 'Alīnūñ ođlı Bālī
Aña 'āşık olaldan añma ĥālī

Baña ĥoş geldi Bālīnūñ belāsı
Anuñcün oldum anuñ mübtelāsı

Biri Şabuncı-zāde dil-ber-i pāk
O sīmīn-ber elinden sīneler çāk

Üzilmezler anı gördikçe 'uşşāk
O māhuñ alını açıķdur yüzi aķ

Çatır-zāde Memidür biri anuñ
 Çoduğ başı yolına ol civānuñ

Didüm üftādeñi yabana atduñ
 Dönüp hışm ile didi at mı şatduñ

Hüseyn adı birisi dağı ‘ağğār
 Çarındaşıdur anuñ ol sitem-kār

Baňa ‘arz ideli zülf-i mu‘anber
 Meşām-ı cānı kılmışdur mu‘ağğār

Biri Behrām-zāde bir sitem-ger
 Anuñ mānendi olmaz şüh dil-ber

Ayağına yüzüm sürsem n’ola ben
 Bir içim şudur ol pākīze-dāmen

Birisi Şarı Hvāce-zāde bir h[üb]
 Cihānda yoğdur anuñ gibi mağbüb

Göreldeñ kaşların gözüm çar[ardı]
 Yaşum çana dönüp beñzüm çar[ardı]

Hābīb oğlı ‘Abācı pīri bir[i]
 Anuñ pīr ü civān olmuş esīr[i]

Muğibbīyem ‘abā-pūşıyam anuñ
 Baňa pīr oldı ‘ışkı ol civā[nuñ]

Birisi Beg Diken-zāde [...] ⁸
 Mülāyimdür ola ‘ömri [...]

8 Der-kenarlarda yer alan 94. ile 98. beyitlerin sonları tıraşlanma sebebiyle okunamamaktadır.

O ğonçe gerçi bir gül [...]
Raķibi līk ğāyet [...]

Sipāhī biri İbrāhīm adı [...]
Mezīd olsun o şāh [...]

Geçüp şahlıķdan İbrāhīm [Edhem]
Aña ķul oluban oldı [...]

Birisi bende bir maħbūb [...]
Ĥarāmī gözleri cāna aķıncı[1]

Sözümüñ yoķ durur hergiz ĥilāfı
Kaşıdur ğamzesi tıĝı ğılāfı

Ĥüseyn adı biri eşref ğulāmı
Ķul itmiş ĥüsnine ĥāş u ‘avāmı

Eger ben eşref-i ‘ālem olursam
Ne mümkindür baña ol ola hem-dem

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde özellikle 16. yüzyılda büyük raĝbet gören şehrengiz türü, 18. yüzyıla kadar yazılmaya devam etmiştir. Şimdiye kadar herhangi bir nüshası elde edilemeyen şehrengizlerle birlikte bu türde yazılmış olan 87 eserin varlığı bilinmektedir. Ancak yaptığımız katalog taramaları esnasında bu çalışmamıza konu da olan biri Üsküp diĝeri ise Budin’e ait iki şehrengiz daha tespit ettik. Bu iki şehrengizin tespitiyle birlikte bu türde yazılmış olan eser sayısı 89’a yükselmiştir.

148 beyit olarak mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *mefâ’ülün mefâ’ülün fe’ülün* kalıbıyla yazılan *Budin Şehrengizi*’nin müellifi ve yazılış tarihi belli değildir. Sondan eksik olan eserin, baştan da eksik olması muhtemeldir. Eserde, 36 güzelin övgüsüne yer verilmiştir. Bu güzellerin tavsifi sade bir dille yapılmış ve 27 farklı meslek grubu zikredilmiştir.

101 beyitten oluşan *Üsküp Şhregizi* ise mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Müellifi ve yazılış tarihi belli olmayan eser baştan ve sondan eksiktir. Eserde Üsküp şehrinin sahip olduğu güzellikler ile bu şehirde yaşayan 34 güzelin tavsifine yer verilmiştir. Sade bir üslupla kaleme alınan eserde 18 farklı meslek grubu zikredilmiştir.

Budin ve Üsküp şehregizleri, muhteva olarak *Azîzî'nin* kadın güzelleri tasvir ettiği *İstanbul Şhregizi* dışındaki diğer şehregizlerle aynı özellikleri taşımaktadır. Her iki şehregizde de şehrin güzelleri kendi adları veya lakaplarıyla, babalarının adları ya da meslekleri belirtilerek zikredilmişler; bu özelliklerine uygun kelime ve kavramlar etrafında oluşturulan hayallerle birlikte tanıtılmışlardır.

Her iki eserin de Balkan coğrafyasında yer alan şehirler için yazılmış olması bu alanda yapılacak çalışmalara zemin hazırlaması bakımından değer taşımaktadır.

Kaynakça

- AKKUŞ, Metin (2013), *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen.
- AYDEMİR, Yaşar (2007), "Ravzî'nin Edincik Şehrengizi", *Gazi Türkiyat: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Güz. S. 1, 97-126.
- DAVID, Geza (1992), "Budin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 6, 344-348.
- EBUBEKİR, S. Şahin (2018), "Ârif'in Kütahya Şehrengizi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 22(1), 184-212.
- EYİCE, Semavi (1992), "Budin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 6, 348-352.
- HARMANCI, Esat, HASANOĞLU, Murat, ve KAYA, Melis (2018), "Bir Hakîr'in Şehrengizi", *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan* (s. 407-423). Ankara: Yayınevi
- İNBAŞI, Mehmet (2012), "Üsküp", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42, 377-381.
- KAHRAMAN, Seyit Ali (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi* (Cilt 6. Kitap, 1. Cilt). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KAHRAMAN, Seyit Ali (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi* (Cilt 5. Kitap, 2. Cilt). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KALPAKLI, Mehmet (1995), 16-17. Yüzyılda Mahalle ve Semt Adları, *Kâmî'nin Lügazı. İstanbul Dergisi*, 14, 42-45.
- KAPLAN, Yunus (2018), "Abdî ve Kütahya Şehrengizi", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 4(3), 783-824.
- KAPLAN, Yunus (2019), "Künûzî ve Kaşa Şehrengizi", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8(19), 178-202
- KAPLAN, Yunus (2016), "Klasik Türk Edebiyatında Bilâdiyyeler ve Zihnî Efendi ile İştibâ Ahmed Efendi'nin Bilâdiyyeleri" *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 102-124.
- KAPLAN, Yunus (2015), "Klasik Türk Edebiyatında Sahil-nâmeler ve Derviş Hilmi Dede'nin Sahil-nâmesi", *Route Educational and Social Science Journal*, 2(2), 148-159.
- KAPLAN, Yunus (2017), "Lale Devri İstanbul'unda Padişah Bahçelerini Anlatan Manzum Bir Eser: Hıfzî ve Mesâir'i", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 308-330.
- KARACA, Derya (2018), *Türk Edebiyatında Şehr-engîzler "Şehirler ve Güzeller"*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

- KARACASU, Barış (2007), "Şehrin Yitik Hikayesi Edebiyatımızda Meydanda Olmayan Şehrengizler", *Kebikeç*, 24, 177-209.
- KARACASU, Barış (2007), "Türk Edebiyatında Şehrengizler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 259-313.
- KAYA, Bayram Ali (2010), "Şehrengiz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38, 461-462.
- LEVEND, Ağah Sırrı (1957), *Türk Edebiyatında Şehr-engîzler ve Şehr-engîzlerde İstanbul*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Mecmû'a-i Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi, Zühdü Bey 226, vr. 3a-7b.
- Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 406, vr. 62a-64b.
- TAŞDELEN, İshak (2019), *Sânî Beg Dîvânı*, Sivas: Express Baskı Merkezi
- TEZCAN, Nuran (2001), "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", *Türkoloji Dergisi*, XIV(1), 161-193.